



FAMILY RELATIONSHIPS AND THE GENESIS OF DEVIANT BEHAVIOR IN A PSYCHOANALYTIC APPROACH

Muhammadiyah Marjona Azimjon qizi

2nd-year Master's student

Asian International University

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17977480>

ARTICLE INFO

Received: 12th December 2025

Accepted: 17th December 2025

Online: 18th December 2025

KEYWORDS

Psychoanalysis, deviant behavior, family, unconscious processes, childhood trauma, superego, identification.

ABSTRACT

This article analyzes the process of the formation of deviant behavior based on the psychoanalytic approach. The study reveals the influence of family relationships—particularly early childhood experiences, emotional bonds with parents, and unconscious psychic processes—on individual behavior. Drawing on the concepts of Freud, Bowlby, Fromm, and Erikson, the psychodynamic mechanisms underlying the genesis of deviant behavior are scientifically substantiated.

PSIXOANALITIK YONDASHUVDA OILAVIY MUNOSABATLAR VA DEVIANT XULQ GENEZISI

Muhammadiyah Marjona Azimjon qizi

Osiyo xalqaro universiteti 2-bosqich magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17977480>

ARTICLE INFO

Received: 12th December 2025

Accepted: 17th December 2025

Online: 18th December 2025

KEYWORDS

Psixoanaliz, deviant xulq, oila, ongsiz jarayonlar, bolalik travmalari, superego, identifikatsiya.

ABSTRACT

Mazkur maqolada deviant xulqning shakllanish jarayoni psixoanalitik yondashuv asosida tahlil qilinadi. Tadqiqotda oilaviy munosabatlar, xususan, erta bolalik tajribasi, ota-ona bilan emotsional aloqalar va ongsiz psixik jarayonlarning shaxs xulq-atvoriga ta'siri ochib beriladi. Freyd, Bohlbi, Fromm va Erikson konsepsiyalari asosida deviant xulq genezisining psixodinamik mexanizmlari ilmiy jihatdan asoslanadi.

Zamonaviy jamiyatda deviant xulq muammosi nafaqat ijtimoiy-huquqiy, balki chuqur psixologik hodisa sifatida namoyon bo'lmoqda. Jinoyatchilik, agressivlik, addiktiv xatti-harakatlar va ijtimoiy me'yorlardan og'ish ko'pincha shaxsning ichki psixik tuzilmalari bilan bog'liq bo'lib, ularning ildizi erta bolalik davriga, ayniqsa oilaviy munosabatlar tizimiga borib taqaladi. Psixoanalitik yondashuv mazkur jarayonlarni ongsiz motivlar, ichki ziddiyatlar va shaxs rivojining travmatik bosqichlari orqali tushuntirish imkonini beradi.



Psixoanaliz asoschisi Zigmund Freyd shaxs xulq-atvorini tushuntirishda Instinktiv “Men”, Ego va Superego o’rtasidagi murakkab va doimiy dinamik o’zaro munosabatlarni markaziy nazariy model sifatida ilgari suradi. Ushbu strukturaviy modelga ko’ra, Instinktiv “Men” biologik instinktlar va irrasional istaklar manbai bo’lib, u “rohat tamoyili” asosida faoliyat yuritadi. Ego esa tashqi reallik bilan hisoblashuvchi, ongli va qisman ongsiz mexanizmlar orqali Instinktiv “Men” impulslarini nazorat qilishga harakat qiluvchi instansiya hisoblanadi. Superego esa shaxsning ichkilashtirilgan axloqiy me’yorlari, taqiqlar va ideallar tizimini ifodalaydi.

Freyd ta’kidlashicha, shaxsning ijtimoiy jihatdan nomaqbul, jumladan, deviant va antisotsial xatti-harakatlari ko’pincha superego yetarli darajada shakllanmagan yoki ego tomonidan himoya mexanizmlarining samarali qo’llanilmasligi natijasida yuzaga keladi. Superego, avvalo, oilaviy tarbiya jarayonida, ota-ona talab va qadriyatlarini, jazolash va rag’batlantirish tizimi orqali shakllanadi. Agar bola erta yoshdan axloqiy chegaralarni ichkilashtira olmasa yoki ota-ona tomonidan inkonsistent, befarq yoxud zo’ravon munosabatga duch kelsa, superego strukturasi zaif, fragmentar yoki deformatsiyalangan holda rivojlanadi. Natijada Id impulslarini cheklovchi ichki nazorat mexanizmlari yetarli darajada ishlamaydi.

Freydning “Madaniyat va norozilik” asarida ilgari surilgan fikrlariga ko’ra, bolalik davrida bostirilgan impulsar va hal etilmagan ichki konfliktlar keyinchalik nevrotik simptomlar, agressivlik va antisotsial xulq shaklida namoyon bo’ladi¹. Bu holatda deviant xulq shaxsning ongsiz ziddiyatlariga tashqi reaksiya sifatida yuzaga chiqadi. Demak, deviant xulqni tasodifiy yoki faqat ijtimoiy omillar bilan izohlash yetarli emas; u shaxs psixik rivojlanishidagi uzilishlar, ayniqsa oilaviy tarbiya jarayonidagi psixodinamik muammolar bilan uzviy bog’liq murakkab fenomen sifatida namoyon bo’ladi.

Psixoanalitik yondashuvga ko’ra, oila shaxs psixikasining shakllanishida birlamchi va hal qiluvchi strukturaviy muhit hisoblanadi. Aynan oilada bola dastlabki emotsional tajribalarni, munosabatlar modelini hamda ijtimoiy reallik bilan bog’liq bo’lgan ichki psixik sxemalarni o’zlashtiradi. Ota-ona bilan o’rnatilgan munosabatlar nafaqat ongli darajada, balki ongsiz psixik jarayonlar orqali ham shaxs rivojiga kuchli ta’sir ko’rsatadi. Psixoanaliz nuqtai nazaridan, bu jarayonda bolaning emotsional ehtiyojlari qondirilishi yoki qondirilmassligi keyinchalik xulq-atvor strategiyalarining asosini belgilaydi.

Agar oilada ota-ona sovuqqon, befarq, haddan tashqari nazoratchi yoki zo’ravon munosabatni namoyon etsa, bola bunday tajribani ongsiz darajada ichkilashtiradi. Natijada unda bostirilgan agressiya, doimiy xavotir, ishonchsizlik va frustratsiya holatlari shakllanadi. Ushbu ongsiz affektiv holatlar vaqt o’tishi bilan shaxs xulqida bilvosita, ko’pincha ijtimoiy jihatdan nomaqbul shakllarda namoyon bo’la boshlaydi. Psixoanalitik talqinga ko’ra, deviant xulq aynan shu bostirilgan emotsional ziddiyatlarning tashqi ifodasi sifatida yuzaga chiqadi.

Erich Fromm oiladagi emotsional muhitning sifatiga alohida urg’u beradi va muhabbat hamda nazorat o’rtasidagi muvozanatni sog’lom shaxs rivojining asosiy sharti

¹ Freud S. *Civilization and Its Discontents: A Norton Critical Edition* / S. Freud; edited by Samuel Moyn, James Strachey. – New York: W. W. Norton & Company, 2023. – ISBN-13: 978-0393304510. – xxv, 240 p.



sifatida ko'rsatadi. Uning ta'kidlashicha: "Muhabbat va mas'uliyat uyg'unlashmagan oilada ulg'aygan shaxs jamiyatga nisbatan dushmanona munosabatni shakllantiradi"².

Bunday shaxs ichki agressiyani konstruktiv yo'l bilan qayta ishlay olmagan sababli uni tashqi muhitga yo'naltiradi. Natijada agressivlik, antisotsial xatti-harakatlar va deviant xulq shakllari paydo bo'ladi. Demak, psixoanalitik yondashuv oilaviy munosabatlarni deviant xulqning tasodifiy fon omili emas, balki uning chuqur psixodinamik manbai sifatida talqin qiladi.

J. Bovlbining bog'lanish (attachment) nazariyasi psixoanalitik yondashuv doirasida shaxs rivojlanishini tushuntirishda muhim metodologik asos bo'lib xizmat qiladi. Ushbu nazariyaga ko'ra, erta bolalik davrida bola va ona yoki uning o'rnini bosuvchi asosiy parvarishlovchi shaxs o'rtasida shakllanadigan emotsional bog'lanish shaxs psixikasining fundamental poydevorini tashkil etadi. Bog'lanish sifati bolaning keyingi ijtimoiy munosabatlari, emotsional barqarorligi va xulq-atvor strategiyalarini belgilovchi hal qiluvchi omil sifatida namoyon bo'ladi.

Bovlbi ta'kidlashicha, agar bola hayotining dastlabki bosqichlarida barqaror, ishonchli va doimiy emotsional aloqadan mahrum bo'lsa, unda xavfsizlik hissi shakllanmaydi. Natijada shaxsda emotsional sovuqlik, boshqalarga ishonchsizlik, empatiya yetishmovchiligi va agressiv reaktivlik rivojlanadi³. Bunday psixologik holatlar shaxsning ijtimoiy muhit bilan konstruktiv munosabatlar o'rnatish imkoniyatini keskin cheklaydi va uni normadan chetga chiqish xulqiga moyil qiladi.

Bovlbiquyidagicha yozadi:

"Erta davrdagi emotsional uzilishlar shaxsning ijtimoiy munosabatlarga moslashuvini izdan chiqaradi"⁴.

Mazkur fikr deviant xulqning ildizlari faqat tashqi ijtimoiy omillarda emas, balki shaxsning erta emotsional tajribalarida yotishini ko'rsatadi. Empatiya darajasining pastligi esa jinoyatchi va antisotsial xulqli shaxslarga xos asosiy psixologik belgilardan biri hisoblanadi. Empatiya yetishmovchiligi shaxsni boshqalarning his-tuyg'ularini anglash va ularni hisobga olish imkoniyatidan mahrum etadi, bu esa agressiv va destruktiv xatti-harakatlarning paydo bo'lishiga zamin yaratadi.

Shunday qilib, bog'lanish nazariyasi deviant xulqni psixodinamik nuqtai nazardan tushuntirib, oilaviy emotsional muhitni jinoyatchilik va antisotsial xulqning muhim determinantlaridan biri sifatida ilmiy asoslaydi.

Psixoanalitik yondashuvga ko'ra, deviant xulq shaxs psixikasida mavjud bo'lgan ichki konfliktlarni tashqi xatti-harakatlar orqali kompensatsiya qilish mexanizmi sifatida namoyon bo'ladi. Ushbu konfliktlar, avvalo, Id impulslarining Ego va Superego tomonidan yetarli darajada muvofiqlashtirilmasligi natijasida yuzaga keladi. Oilaviy tarbiya jarayonida qo'llaniladigan qat'iy jazolash, repressiv yoki avtoritar uslublar Superego

² Fromm E., Anderson L. A. *The Sane Society* / E. Fromm, L. A. Anderson. – London; New York: Routledge Classics, 2017. – ISBN-13: 978-1136748370. – 424 p.

³ Bowlby J. *Attachment and Loss*. Vol. 1: Attachment / J. Bowlby. – New York: Basic Books, 1969. – P. 236.

⁴ Bowlby J. *Attachment and Loss*. Vol. 3: Loss: Sadness and Depression / J. Bowlby. – New York: Basic Books, 1980. – P. 148.



strukturasiy haddan tashqari kuchayishiga olib keladi. Natijada shaxs doimiy aybdorlik hissi, ichki bosim va ongsiz agressiyani boshdan kechiradi.

Psixoanalitik talqinga ko'ra, kuchli Superego tomonidan bostirilgan agressiv impuls Ego tomonidan konstruktiv yo'l bilan qayta ishlanmasa, ular ongsiz darajada tashqi muhitga yo'naltiriladi. Bu holatda shaxs o'z ichki ziddiyatlarini jamiyatga qarshi xatti-harakatlar, tajovuzkorlik, qonun va axloqiy me'yorlarni buzish orqali "bo'shatishga" urinadi. Deviant xulq shu tariqa shaxsning ichki psixik muvozanatini vaqtincha tiklashga xizmat qiluvchi kompensator mexanizm sifatida yuzaga chiqadi.

Erik Erikson shaxs rivojlanishini psixosotsial bosqichlar tizimi orqali tushuntirib, ayniqsa identitet shakllanishi davriga alohida e'tibor qaratadi. Uning fikricha:

"Agar shaxs erta ijtimoiy munosabatlarda ishonch va identitetni shakllantira olmasa, u destruktiv xulq shakllariga moyil bo'ladi"⁵.

Bu g'oya psixoanalitik yondashuv bilan uzviy bog'liq bo'lib, oilaviy munosabatlar identitet inqirozining asosiy manbalaridan biri ekanini ko'rsatadi. Disfunksional oilalarda emotsional qo'llab-quvvatlash yetishmasligi, doimiy tanqid va jazolash shaxsda o'zini qadrlashning pasayishiga hamda ichki ziddiyatlarning kuchayishiga olib keladi. Natijada shaxs konstruktiv ijtimoiy moslashuv o'rniga destruktiv va deviant xulq strategiyalarini tanlaydi. Shu bois, ichki konfliktlar va deviant xulq o'rtasidagi bog'liqlik ayniqsa disfunksional oilalar sharoitida yaqqol namoyon bo'ladi.

Yuqoridagi nazariy tahlil shuni ko'rsatadiki, deviant xulqning genezisi ko'p hollarda oilaviy munosabatlarning psixodinamik xususiyatlari bilan bevosita bog'liq. Psixoanalitik yondashuv deviant xulqni faqat ijtimoiy omillar bilan emas, balki shaxsning ichki psixik tuzilmalari, ongsiz konfliktlari va bolalik travmalari bilan izohlaydi. Shu bois, jinoyatchilik va boshqa og'ish xulqlarini oldini olishda oilaviy psixologik muhitni sog'lomlashtirish muhim strategik ahamiyatga ega.

Psixoanalitik yondashuv doirasida olib borilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, deviant xulq shaxsning ichki psixik rivojlanishidagi buzilishlar natijasidir va bu buzilishlar, avvalo, oilaviy munosabatlar tizimida shakllanadi. Erta bolalik davrida ota-ona bilan bo'lgan emotsional aloqalar, tarbiya uslublari va psixologik iqlim shaxsning keyingi ijtimoiy xulqini belgilovchi hal qiluvchi omil hisoblanadi. Shu sababli, deviant xulq profilaktikasida psixoanalitik yondashuv asosida oilaviy muhitni tahlil qilish va korreksiyalash muhim ilmiy-amaliy vazifa sifatida namoyon bo'ladi.

References:

1. Freud S. The Ego and the Id / S. Freud. – London: Hogarth Press, 1923. – 64 p.
2. Freud S. *Civilization and Its Discontents: A Norton Critical Edition* / S. Freud; edited by Samuel Moyn, James Strachey. – New York: W. W. Norton & Company, 2023. – ISBN-13: 978-0393304510. – xxv, 240 p.
3. Bowlby J. Attachment and Loss. Vol. 1: Attachment / J. Bowlby. – New York: Basic Books, 1969. – 428 p.

⁵ Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis / E. H. Erikson. – New York: W. W. Norton & Company, 1968. – P. 71



4. Bowlby J. Attachment and Loss. Vol. 3: Loss: Sadness and Depression / J. Bowlby. – New York: Basic Books, 1980. – 462 p.
5. Fromm E., Anderson L. A. *The Sane Society* / E. Fromm, L. A. Anderson. – London; New York: Routledge Classics, 2017. – ISBN-13: 978-1136748370. – 424 p.
6. Erikson E. H. Identity: Youth and Crisis / E. H. Erikson. – New York: W. W. Norton & Company, 1968. – 336 p.